

Mirjana Glintić¹

RAZLIKE IZMEĐU OSIGURANJA ŽIVOTA I OSIGURANJA OD POSLEDICA NESREĆNOG SLUČAJA U POGLEDU KUMULACIJE PRAVA

Sažetak: Zakon o obligacionim odnosima polazi od podele na imovinska osiguranja i osiguranja lica kao osnovne za dalje određivanje pravila primenjivih na jedan ugovor o osiguranju. U osiguranja lica ubrajaju se osiguranje života i osiguranje od posledica nesrećnog slučaja. Osnovno pravilo u vezi sa ovim osiguranjima je da ona nemaju obeštećujući karakter, jer za predmet imaju lična dobra, čija se vrednost ne može odrediti. U skladu sa tim pravilom kod svih osiguranja lica trebalo da bi da bude dozvoljena kumulacija prava na osiguranu sumu i naknadu štetu. Međutim, analiza obaveze osiguravača kod osiguranja od posledica nesrećnog slučaja jasno ukazuje na primenu odštetnog načela i kod ovih osiguranja u određenim slučajevima. Autor je mišljenja da se usled toga menjaju pravila o dozvoljenosti kumulacije prava, što zahteva posebno zakonsko regulisanje.

U prvom delu rada predstavljene su sličnosti između osiguranja života i osiguranja od posledica nesrećnog slučaja, dok je sledeći deo posvećen njihovim razlikama prozurokovanim prvenstveno obeštećujućim karakterom osiguranja od posledica nesrećnog slučaja. Ostatak rada posvećen je pitanju kumulacije prava na osiguranu sumu i naknadu štete i njegovom regulisanju u pravu Republike Srbije i uporednom zakonodavstvu.

Ključne reči: osiguranje lica, kumulacija prava, odštetni karakter, svotna i odštetna osiguranja, osiguranje od odgovornosti.

1. Uvod

Motivisana "čovekovom potrebom za ekonomskom sigurnošću i garancijom posledica nepredvidivih događaja"² delatnost osiguranja sve više je razvijala ponudu svojih proizvoda. Postojanje različitih oblika osiguranja i potreba za lakšom sistematizacijom zahtevali su sprovođenje kategorizacije poslova osiguranja. Koji kriterijum za razvrstavanje će se koristiti zavisi od svrhe koja se želi postići, odnosno od toga koje osobenosti od-

¹ Mirjana Glintić, master pravnih nauka, zaposlena je kao istraživač saradnik na Institutu za uporedno pravo. mirjanaglintic@yahoo.com

² B. Brando, "Recensioni", *Assicurazioni, Generali ass.*, X-XII/2001, Rim, 161, navedeno prema M. Čurković, *Ugovor o osiguranju osoba-život, nezgoda, zdravstvo*, Zagreb 2009, 7.

ređenog osiguranja se žele istaći.³ Uprkos prilično neujednačenoj terminologiji u oblasti podele osiguranja,⁴ jedna podela zastupljena je u gotovo celokupnoj literaturi posvećenoj pravu osiguranja. Reč je o podeli na osiguranja lica i osiguranja imovine, koju prihvata i Zakon o obligacionim odnosima.⁵ Osnovni kriterijum razvrstavanja ugovora u jednu ili drugu grupu čini predmet osiguranja, ali i sadržina i visina obaveze osiguravača u konkretnom ugovoru.⁶ U osiguranju imovine radi se o obavezi osiguravača koja zavisi od događaja koji uzrokuje štetu imovini neke osobe, dok se kod osiguranja lica obaveza osiguravača sastoji u isplati unapred određene novčane sume usled događaja koji se tiču života, fizičkog integriteta ili porodične situacije neke osobe.⁷

"Štogod je jedan narod kulturniji, on sve više uviđa značaj osiguranja, sve mu je jasnije kakve nesreće mogu zadesiti pojedince i zato ima sve više osiguranika."⁸ Ljudski život svakodnevno je izložen različitim rizicima koji su nepredvidivi, ali u čijem odvijanju se ipak mogu utvrditi izvesne pravilnosti i zakonitosti.⁹ Osnovna marljivost za sebe lično i sebi bliska lica treba da vodi odabiru nekog vida osiguranja lica radi otklanjanja ili umanjenja ekonomskih posledica ostvarenja rizika. Takođe, štednja po osnovu određenih vrsta osiguranja lica, kao i drugi motivi obezbeđuju interes za ekonomskom zaštitom.¹⁰

Osiguranja lica tradicionalno obuhvataju osiguranje života i osiguranje od posledica nesrećnog slučaja.¹¹ Izvesne sličnosti između ove dve vrste osiguranja, kao i istorijska povezanost uslovlili su ne samo njihovo svrstavanje u okviru iste podele osiguranja,

³ M. Wandt, *Versicherungsrecht*, Frankfurt am Main 2010, 10.

⁴ Misli se, pre svega, na nepreciznosti u pogledu podela osiguranja na vrste, grane i druge nivoe grupisanja oblike osiguranja. V. detaljnije, T. Hujber, *Werbung von Versicherungsunternehmen, Eine Analyse der versicherungsspezifischen Besonderheiten*, Wiesbaden 2005, 58 i fn. 208.

⁵ Zakon o obligacionim odnosima-ZOO, *Sl. list SFRJ*, br. 29/78, 39/85, 45/89-odluka USJ i 57/89, *Sl. list SRJ*, br. 31/93, *Sl. list SCG*, br. 1/2003-Ustavna povelja.

⁶ P. Šulejić, *Pravo osiguranja*, Beograd 2005, 67.

⁷ I. Jankovec, Z. Miladinović, *Pravo osiguranja*, Niš 2006, 51, D. Mrkšić, Z. Petrović, K. Ivančević, *Pravo osiguranja*, Beograd 2014, 198.

⁸ Ž. Lukić, *Ugovor o osiguranju života*, Beograd 1929, 19.

⁹ I. Vinski, N. Nikolić, M. Trifunović, *Osiguranje lica*, Beograd 1978, 3.

¹⁰ Primera radi, jedan od motiva mogu biti i poreske olakšice koje se mogu dobiti po osnovu plaćanja premija za ugovor o osiguranju života. Međutim, to nije u velikoj meri primenjivo na poresko zakonodavstvo Republike Srbije, jer postoje brojne nedoleđnosti i nelogičnosti u pogledu poreskih olakšica za lica koja se odluče za ugovor o osiguranju života. V. J. Labudović, "Mere ekonomske politike za podsticanje razvoja životnih osiguranja", *Zbornik radova Udruženja za pravo osiguranja*, 2006, 20-32. Osim toga, kao što Ćurković naglašava, zakonodavac daje široku slobodu ugovornim stranama prilikom određivanja sadržine ugovora o osiguranju života, svestan različitih razloga koji se nalaze iza zaključenja jednog ugovora. M. Ćurković, 8.

¹¹ Čl. 942 ZOO. Ova podela je poznata i u drugim stranim zakonodavstvima. Zanimljivo je pomenuti primer nemačkog prava i nemačkog Zakona o ugovoru o osiguranju, koji je pre poslednjih izmena i dopuna, u paragrafu 1 sadržao podelu osiguranja lica na "osiguranje života, osiguranje od posledica nesrećnog slučaja i druge vrste osiguranja lica". E. Deutsch, T. Iversen, *Versicherungsvertragsrecht*, Karlsruhe 2015, 17. O razlozima napuštanja ove podele i izmenama paragrafa 1 biće više reči u daljem tekstu.

već i njihovo zajedničko zakonsko regulisanje. U teoriji se mogu naći čak i shvatanja da je reč o jedinstvenoj vrsti osiguranja, što su i osiguravači potvrđivali nudeći mešane proizvode osiguranja.¹² Međutim, izvesne sumnje u pogledu pravne prirode osiguranja od posledica nesrećnog slučaja dovele se u pitanje adekvatnost primene istih pravila na oba vida osiguranja lica. U fokusu ovog rada posebno se nalazi pravilo o dozvoljenosti kumulacije prava na osiguranu sumu i naknadu štete kod osiguranja od posledica nesrećnog slučaja, koje, po mišljenju autora, zahteva nešto drugačije zakonsko regulisanje.

2. Sličnosti između osiguranja imovine i osiguranja lica

I osiguranje života i osiguranje od posledica nesrećnog slučaja za predmet imaju lična dobra-život, zdravlje, telesni integritet.¹³ Zapravo, predmet osiguranja kod osiguranja lica je lice koje se osigurava od određenih rizika, koji se ostvaruju na ličnosti osiguranika ili osiguranom licu.¹⁴ Poslovanje na tržištu zahteva da se vrednosti prestacija obe ugovorne strane u vezi sa predmetom osiguranja izraze u novčanim jedinicima. Međutim, jasno je da je nemoguće izmeriti vrednost ovih predmeta na osnovu kriterijuma koji se primenjuju za procenu vrednosti materijalnih, kapitalnih dobara. Uz to, i moralne norme¹⁵ vodile su ustanovljavanju pravila da se kod osiguranja lica obaveza osiguravača može sastojati samo u isplati unapred ugovorene sume,¹⁶ čiji iznos ne zavisi od visine pretrpljene štete, odnosno od kakvih drugih konkretnih parametara.¹⁷ Prihvatanje suprotnog shvatanja značilo bi da novčani ekvivalenti ovih predmeta osiguranja vremenom opadaju usled smanjivanja sposobnosti privređivanja.¹⁸

Dve osnovne "pretnje" po ljudski život, smrt i dugovečnost, mogu se otkloniti zaključivanjem ugovora o osiguranju života, koji pruža finansijsku zaštitu i samom licu koje je zaključilo ugovor, ali i članovima njegove porodice ili drugim bliskim licima,¹⁹

¹² Na nemačkom tržištu osiguranja može se naći osiguranje od posledica nesrećnog slučaja ugovoreno kao riziko osiguranje ili kao osiguranje sa povratom. M. Terbille, *Versicherungsrecht*, München 2004, 1736.

¹³ W. Wrabetz, *Fälle und Entscheidungen zum Versicherungsrecht, Versicherungsrecht-Allgemeiner Teil*, Wiesbaden 1981, 15, M. Wandt, 14.

¹⁴ Potrebno je praviti razliku između predmeta osiguranja i predmeta ugovora o osiguranju. Predmet osiguranja kod osiguranja imovine su mašine, stvari, novac, a kod osiguranja lica lica koja se osiguravaju. Predmet ugovora o osiguranju je "ono što čini predmet obaveze osigurača i osiguranika. To su dakle premije i naknade iz osiguranja, odnosno druga činidba osigurača ukoliko je bitan uslov posla po prirodi, ili po volji stranaka", P. Šulejić (2005), 179.

¹⁵ Ideja o nemogućnosti određivanja materijalne vrednosti života i telesnog integriteta postojala je još u Rimskom pravu i bila je oličena u izreci "*Liberum corpus aestimationem non recipit*".

¹⁶ Obaveza osiguravača da isplati osiguranu sumu predstavlja glavnu obavezu osiguravača, dok dozvoljavanje otkupa osiguranja, kapitalizacija osigurane sume, isplata predujma predstavljaju sporedne.

¹⁷ Tako i I. Jankovec, Z. Miladinović, 423; D. Ivanišević, "Odras Zakona o obveznim odnosima na praksu osiguranja osoba", *Osiguranje i privreda*, br. 1/80, 67, Ž. Lukić, 21, J. Teslau, T. Prang, "Lebensversicherung", *Handbuch Versicherungsrecht* (hrsg. H. W. Van Bühren), Köln 2009, 1692.

¹⁸ Živan Lukić upoređuje ovu hipotetičku situaciju sa situacijom kada se kod osiguranja stvari od požara smanjuje iznos naknade iz osiguranja srazmerno smanjenju vrednosti stvari usled njihove upotrebe. Ž. Lukić, 21.

¹⁹ A. Wagner, "Die schweizerische Lebensversicherung heute", *Versicherungszeitschrift*, no. 9-10/1991, 223.

radi eliminisanja bar dela neugodnosti koje sa sobom donosi nečija smrt. Predmet osiguranja ne mora biti samo fizičko postojanje po koje jedinu opasnost predstavlja smrt, već se može odnositi i na čitav tok života, odnosno različite "pozitivne i negativne" događaje.²⁰

Pored života, osiguranja lica mogu imati za predmet i fizički integritet i zdravlje pojedinaca ili kakve grupe. Ova lična dobra najčešće su osigurana ugovorom o osiguranju od posledica nesrećnog slučaja. Međutim, s obzirom da kao posledica nesrećnog slučaja može nastupiti i smrt, ugovor o osiguranju od posledica nesrećnog slučaja može sva ova lična dobra imati za predmet. I kod ovog ugovora postoji materijalni motiv da se, naplatom osigurane sume, eliminišu negativne ekonomske posledice nastupanjem osiguranog slučaja. U meri u kojoj je to moguće s obzirom na predmet osiguranja.

Iako se iz predstavljenih karakteristika osiguranja lica može zaključiti šta su cilj i svrha ovih ugovora, ZOO to ne čini na eksplicitan način, kao što to čini kod imovinskih osiguranja.²¹ Taj normativni nedostatak nadomešćuje se njihovim upoređivanjem.²² Tako se može zaključiti da, usled predstavljenih specifičnosti predmeta i rizika, osiguranja lica nemaju za cilj naknadu štete i da zato nema mesta primeni pravila svojstvenih imovinskim osiguranjima (pravila o nadosiguranju, podosiguranju, višestrukum i dvostrukum osiguranju).

3. Zakonsko regulisanje osiguranja lica

Na osiguranja lica primenjuju se kako zajedničke odredbe za imovinska osiguranja i osiguranja lica, tako i odredbe koje se odnose samo na osiguranja lica.²³ Stručna literatura pokušala je da da odgovor da li su prilikom definisanja pravila zajedničkih za sva osiguranja uzete u obzir karakteristike osiguranja lica i njihove razlike u odnosu na imovinska.²⁴ Naime, u okviru zajedničkih odredbi izričito je predviđeno da se samo tri člana ne primenjuju na osiguranje života,²⁵ pa je donekle ostalo sporno da li to automatski znači da se sve ostale odredbe tog odeljka bez izuzetka primenjuju na sve vrste osiguranja lica.

²⁰ Pored osiguranja života za slučaj smrti, pravni sistemi poznaju i osiguranje za slučaj doživljenja određenih godina ili nekih konkretnih događaja (venčanja, rođenja...) O vrstama osiguranja života, v. D. Mrkšić, Z. Petrović, K. Ivančević, 358-361. J. Teslau, T. Prang, 1622-1628, M. Ćurković, 154-163.

²¹ Čl. 925 ZOO.

²² P Šulejić, (2005), 467-468, I. Jankovec, Z. Miladinović, 423, B. Jakaša, *Pravo osiguranja*, Zagreb 1972, 355.

²³ Čl. 897-923 ZOO, 942-965.

²⁴ Kao posebno sporan ističe se čl. 898, st. 2 ZOO o ništavosti ugovora u vezi sa nastupanjem osiguranog slučaja, jer se ističe da je ugovor ništav ako je bilo izvesno da će osigurani slučaj nastupiti. Kako je kod osiguranja života zaključenog za slučaj smrti uvek izvesno da će osigurani slučaj nastupiti, jasno je da je ova odredba neprimenjiva na osiguranje života, iako sadržana u odeljku posvećenom zajedničkim pravilima za imovinska osiguranja i osiguranja lica. V. Sokal, "Primena odredaba Zakona o obligacionim odnosima o osiguranju lica", *Pravni život*, br. 2-3/89, 499-512.

²⁵ Reč je o sledećim članovima: čl. 913, stv. 5 ZOO o posledicama neisplate premija, čl. 917, st. 1 ZOO o obaveštavanju o nastupanju osiguranog slučaja i čl. 922 ZOO posvećen početku dejstva ugovora.

Takođe, materiji ZOO posvećenoj osiguranju lica stavlja se zamerka da nisu dovoljno precizno određene razlike između osiguranja života i osiguranja od posledica nesrećnog slučaja, kao osiguranja lica. Iako i jedno i drugo osiguranje za predmet imaju kakvo lično dobro, između njih postoje izvesne razlike. Ali, ZOO je jedinstvenim tekstom uredio ovu materiju.²⁶ Zajedničke norme su se u određenim slučajevima pokazale kao neprimenjiva i nelogična rešenja za osiguranje od posledica nesrećnog slučaja, što je jasan znak potrebe za zasebnim regulisanjem.²⁷ Usled nepostojanja eksplicitnih odredbi, neophodno je sve ostale članove odeljka posvećenog osiguranjima lica pojedinačno tumačiti kako bi se ustanovilo da li se odnose na oba vida osiguranja lica, ili samo na osiguranje života ili od posledica nesrećnog slučaja.²⁸ Sporovi pred sudovima jasno ukazuju da i u praksi još uvek postoje brojne nejasnoće uzrokovane nedovoljno preciznim odredbama zakona.²⁹

4. Razlike između osiguranja života i osiguranja od posledica nesrećnog slučaja

I pored sličnosti između osiguranja života i osiguranja od posledica nesrećnog slučaja, ne mogu se zanemariti i postojeće razlike. Počev od nekih sitnijih razlika, kao što je nepostojanje elementa štednje kod osiguranja od posledica nesrećnog slučaja³⁰ do najveće razlike - načina izvršenja obaveze osiguravača. Stoga, ne iznenađuje činjenica da postoje brojne rasprave o pravnoj prirodi osiguranja od posledica nesrećnog slučaja:

²⁶ Instituti koji se primenjuju i na osiguranje života i osiguranje od posledica nesrećnog slučaja su: forma ugovora, utvrđivanje osigurane sume, neutuživost premije osiguranja, osiguranje za slučaj smrti maloletnika i osoba lišenih poslovnih sposobnosti, osiguranje za slučaj smrti treće osobe, pravo kumulacije osigurane sume i naknade štete, namerno ubistvo osiguranika, isključenje rizika ratnih operacija, pravo osiguravača da ugovorom isključi neke rizike.

²⁷ Samo primera radi, sporan je čl. 946, st. 3 ZOO koji zahteva saglasnost lica na čiji život se osiguranje odnosi, koja mora biti data u pisanoj formi bilo u polisi bilo u odvojenom pismenu. S obzirom na niz praktičnih poteškoća u nastojanju da se obezbedi pristanak ovih lica kod osiguranja od posledica nesrećnog slučaja, naročito kolektivnih, u teoriji su se javila shvatanja da su neophodne izmene ovog stava u smislu da se davanje saglasnosti odnosi samo na osiguranje života, ali ne i na osiguranje od posledica nesrećnog slučaja. V. V. Sokal, (1989), 258; P. Šulejić, "Osiguranje lica u svetlu donošenja Građevinskog zakonika Srbije", *Pravni život*, br. 12/2009 801.

²⁸ Jedini član ZOO kojim je izričito predviđeno da će se odnositi samo na osiguranje od posledica nesrećnog slučaja je čl. 951 o namernom prouzrokovanju nesrećnog slučaja.

²⁹ Primera radi, u nekoliko slučajeva se kao sporno postavilo pitanje da li se na osiguranje od posledica nesrećnog slučaja primenjuju odredba o posledicama neplaćanja premija koja važe za osiguranje života (čl. 945. ZOO) ili, pak, odredba iz odeljka o zajedničkim pravilima o imovinskim osiguranjima i osiguranjima lica (čl. 913. ZOO). U nekoliko sudskih odluka je isticano da, uprkos sličnostima između ove dve vrste osiguranja lica, osiguranja života i osiguranja od posledica nesrećnog slučaja, kod potonjih nema mesta primeni čl. 945. ZOO koji se odnosi isključivo na osiguranje života. Presuda Vrhovnog suda Srbije, Prev. 69/02, od 03. aprila 2002. godine, kao i Rešenje Višeg trgovinskog suda PŽ. 6226/03, od 11. novembra 2003. godine.

³⁰ Iz toga razloga ne postoji obaveza stvaranja matematičke rezerve, ni otkupa polise, a osiguranik ili korisnik osiguranja nema pravo na učešće u dobiti osiguravača.

da li je reč o osiguranju lica, osiguranju imovine ili pak o *sui generis* osiguranju. Dokaz o nedovoljno jasnoj pravnoj prirodi ovog osiguranja može se pronaći i u nekim sudskim odlukama, koje sadrže neobične formulacije i objašnjenja osiguranja od posledica nesrećnog slučaja.³¹

Putem ovog osiguranja pokriva se čitav niz posledica nastupanja nesrećnog slučaja: od smrti i invaliditeta različitog stepena, preko drugih vidova narušavanja zdravlja do gubitka zarade ili tržišta. Iz tog razloga, obaveza osiguravača može se sastojati u isplati osigurane sume ili njenog procenta, dnevnih paušalnih naknada, naknadi troškova lečenja, pogreba, spašavanja, pružanja hitne medicinske pomoći, prilagođavanja redovnom životu ili u pokriću rizika gubitka dohotka usled posledica nesrećnog slučaja.³² Ovakvo definisana sadržina obaveze osiguravača čini upitnim njegovo određenje kao osiguranja lica i primenu pravila o unapred određenom iznosu osigurane sume. S obzirom da su u pitanju i naknade koje nisu paušalno unapred određene, već njihova visina zavisi od konkretnih okolnosti slučaja kao kod imovinskih osiguranja, moglo bi se reći da osiguranje od posledica nesrećnog slučaja dobija odštetni karakter u određenim slučajevima.

Postavlja se pitanje da li se na taj način suštinski menja pravna priroda ovog osiguranja, sa svim svojim posledicama po predviđeni pravni režim. Kao što je već istaknuto, osiguranici ili korisnici osiguranja polažu pravo na različite iznose osigurane sume i njene dodatke u zavisnosti od vida osiguranja. Odsustvo karaktera reparacije trebalo bi da vodi dozvoljenosti kumulacije prava na osiguranu sumu i naknadu štete i isključenosti subrogacije kod svih osiguranja lica. Međutim, postojanje obeštećujućeg karaktera kod osiguranja od posledica nesrećnog slučaja podstaklo je rasprave u naučnim krugovima i pred sudovima o izuzecima od navedenih pravila. U određenim zemljama otišlo se i korak dalje, gde postoji i zakonska potvrda nešto drugačijeg pravnog režima kumulacije kod osiguranja od posledica nesrećnog slučaja.³³

4.1. Odštetni karakter osiguranja od posledica nesrećnog slučaja

Nemogućnost svrstavanja osiguranja od posledica nesrećnog slučaja ni u osiguranja lica ni u imovinska osiguranja pokreće pitanje da li poći od neke druge podele osiguranja u određivanju seta pravnih pravila važećih za jedan ugovor. Reč je o podeli na

³¹ "Osiguranje od posledica nesrećnog slučaja je ona vrsta *osiguranja lica* koja je po svojoj prirodi osiguranje od odgovornosti, te stoga ima obeštećujući karakter i upodobljava se sa *osiguranjem imovine*". "Bez obzira na zajedničke osobine zbog kojih se osiguranje života i osiguranje od posledica nesrećnog slučaja svrstavaju u osiguranja lica, oni su posebni ugovorni odnosi. Zato se pravila o osiguranju života ne mogu bezuslovno primenjivati i na osiguranja od posledica nesrećnog slučaja."

³² A. Schubach, "Unfallversicherung", *Handbuch Versicherungsrecht* (hrsg. Hubert W. van Bühren), Bonn 2009, 2038-2044. Takođe, Z. Petrović, "Ugovor o osiguranju od posledica nesrećnog slučaja (nezgode)", *Pravni informator*, br. 6/2005, 25.

³³ Reč je o italijanskom pravu, gde osiguravači kod osiguranja od posledica nesrećnog slučaja imaju pravo regresa prema štetniku. Čl. 1916 italijanskog Građanskog zakonika, Codice civile (*approvato con Regio Decreto del 16 marzo 1942, n. 262, e come modificato dalla Decreto 7 dicembre 2016, n. 291*).

svotna i odštetna osiguranja.³⁴ Kod odštetnih osiguranja obaveza osiguravača sastoji se u naknadi troškova nastalih u vezi sa nastupelom štetom. Koliko će iznositi njegova obaveza, ne može se znati unapred, jer se određuje shodno konkretnim potrebama. Njihovu suprotnost predstavljaju svotna osiguranja, kod kojih se osiguravač obavezuje da isplati unapred određeni iznos, potpuno nezavistan od konkretnih posledica i potreba. Određuje se prema, moglo bi se reći, apstraktnim parametrima.³⁵ Iako je na prvi pogled ova podela identična sa podelom na osiguranja imovine i lica i, stoga, suvišna, u prethodnim redovima izneti problemi i primeri dokazuju suprotno. Radi boljeg razumevanja pravnih odnosa nastalih u vezi sa osiguranjem, potrebno je prihvatiti da postoje dve odvojene podele osiguranja: podela na osiguranja lica i osiguranja imovine shodno predmetu osiguranja i podela na svotna osiguranja i odštetna osiguranja shodno sadržini obaveze osiguravača. Prihvatanjem da postoji podela osiguranja prema sadržini obaveze osiguravača bile bi eliminisane mnoge nedoumice u vezi sa pravnom prirodom nekih mešovutih osiguranja.

Što se tiče osiguranja od posledica nesrećnog slučaja, jasno je da je shodno predmetu osiguranja, reč o osiguranju lica. Ali, to ne menja njegov karakter, i to mešoviti, u pogledu sadržine obaveze osiguravača. Naime, u segmentu koji se odnosi na naknadu troškova lečenja i izgubljene zarade osiguranje od posledica nesrećnog slučaja je odštetno osiguranje, jer se obaveza osiguravača i njen obim određuje u skladu sa konkretnim parametrima. Sa druge strane, segment obaveze osiguravača sa isplatom osigurane sume i paušalnih dnevnih naknada vodi primeni pravila važećih za svotna osiguranja, jer je reč o isplati sume koja je unapred određena nezavisno od konkretnih okolnosti. Problem predstavlja stav da su osiguranja lica i odštetno osiguranje međusobno suprotstavljene vrste osiguranja,³⁶ jer se zanemaruje da je reč o osiguranjima koja potiču iz potpuno odvojenih, neuporedivih grupa. Jedino pravilo koje se tiče odnosa ove dve odvojene vrste osiguranja jeste to da su svotna osiguranja uvek osiguranja lica, dok obrnuto ne važi.

Naročit značaj podele osiguranja na svotna i odštetna ogleda se u mogućnosti da se na osnovu nje utvrdi da li obaveza osiguravača u konkretnom slučaju ima obeštećujući karakter ili ne. U zavisnosti od toga da li je svrha naknade iz osiguranja naknada nastale štete, treba dalje da se određuju pravila o (ne)dozvoljenosti kumulacije i subrogacije i povreda pravila o eventualnom nedozvoljenom obogaćenju.

5. Kumulacija prava na isplatu osigurane sume i naknadu štete

Kumulacija naknade štete i osigurane sume podrazumeva istovremeno ostvarivanje naknade po osnovu građanskopravne odgovornosti za štetu, kao i po osnovu ugovora o osiguranja. Kao krajnji ishod oštećeni dobija iznos koji je veći od pretrpljene štete. Ako se naknadom iz osiguranja samo delimično pokrije nastala šte-

³⁴ M. Wandt, 13.

³⁵ *Ibidem.*, 14.

³⁶ E. Deutsch, T. Iversen, 17.

ta, pa oštećeni od štetnika traži razliku do pune štete, kumulacija na postoji.³⁷ Zavisno od pravnog osnova zahteva oštećenog, odnosno njegove pravne prirode kumulacija će biti dozvoljena ili ne: ako zahtev ima obeštećujući karakter, ne postoji mogućnost kumulacije, jer se šteta može nadoknaditi samo jednom i ne može biti izvor obožavanja.³⁸

Dozvoljenost kumulacije kod osiguranja života, kao tipičnog predstavnika osiguranja lica, ne dovodi se u pitanje.³⁹ Međutim, to se ne može reći za osiguranje od posledica nesrećnog slučaja zbog njegove specifične pravne prirode, koje odredbe ZOO ne uzimaju u obzir prilikom predviđanja pravila u vezi sa kumulacijom. Forsiranje svrstavanja jednog osiguranja isključivo u osiguranja lica ili osiguranja imovine i u skladu sa tim određivanje pravila o (ne)dozvoljenosti kumulacije jasno vodi nepravilnim rezultatima, usled zanemarivanja postojanja odštetnog aspekta ovog osiguranja.

5.1. Kumulacija u uporednopravnom zakonodavstvu

I drugi pravni sistemi upoznali su se sa problemom koji podela na osiguranja imovine i osiguranja lica može da prouzrokuje, ako se ne uvaži složenost pravne prirode određenih osiguranja. U francuskom pravu ta podela je prihvaćena i u skladu sa njom propisana su pravila o dozvoljenosti kumulacije kod osiguranja lica. Međutim, zakonodavac je smatrao nužnim da decidno propiše izvesne izuzetke, tako što "u ugovorima koji jemče *pokriće šteta* koje nastaju iz osiguranja lica, osiguravač ima pravo da se subrogira u prava ugovarača i korisnika osiguranja prema trećem odgovornom licu za iznose plaćene na osnovu odštete predviđene u ugovoru."⁴⁰ Dozvolivši subrogaciju u ovim slučajevima, francuski zakonodavac indirektno zabranjuje kumulaciju prava na osiguranu sumu i naknadu štete kod osiguranja lica u onom njihovom segmentu koji ima odštetni karakter.

Iako je u prvoj verziji nemačkog Zakona o ugovoru o osiguranju⁴¹ bila zastupljena podela na osiguranja imovine i osiguranja lica u skladu sa kojom je bila određena i sadržina obaveze osiguravača, zakonodavac je navedenu podelu napustio u kasnijim izmenama i dopunama Zakona. Očigledno zbog neadekvatnosti date podele i nedoumica koje može da prouzrokuje usled nejasnih granica, sada se u prvom paragrafu uopšteno govori o sadržini obaveze osiguravača nezavisno od vrste osiguranja.

³⁷ S. Stanišić, *Ogledi iz građanskog prava, Odabrani autorski tekstovi sa sudskom praksom*, Banja Luka 2005, 180.

³⁸ H. W. van Bühren, "Versicherungsvertragsrecht VVG 1908-Allgemeiner Teil", *Handbuch Versicherungsrecht* (hrsg. H. W. van Bühren), Bonn 2009, 50-51, A. Maurer, *Kumulation und Subrogation in der Sozial- und Privatversicherung. Ein Beitrag zur Harmonisierung der Gesetzgebung*, Bern 1975, 97.

³⁹ Čak je u Osnovnom zakonu o osiguranju i osiguravajućim zavodima kumulacija bila dozvoljena samo kod osiguranja života. V. V. Sokal, *Osiguranje u korist trećeg*, Beograd 1976, fn. 477.

⁴⁰ Čl. L 131-2 francuskog Zakona o osiguranju.

⁴¹ Gesetz über den Versicherungsvertrag, *BGBI. I S.* 2631.

I kroz analizu daljeg teksta Zakona jasno je da je da zakonodavac odustao od nastojanja da vrši bilo kakvo svrstavanje određenog osiguranja u kakve striktno određene grupe. Posle odredbi zajedničkih za sva osiguranja, sledi glava posvećena osiguranjima od štete u okviru koje je jedan odeljak posvećen opštim odredbama za sva osiguranja od štete, a drugi samo osiguranjima stvari. Sledeća glava Zakona posvećena je različitim granama osiguranja, obrađenim u odvojenim odeljcima, bez isticanja da li je reč o osiguranjima lica, imovinskim ili kakvim drugim.⁴² Već pomenuta podela o odštetnim i svotnim osiguranjima ima svoje korene u nemačkom pravu.⁴³ Iako danas nezastupljena u samom tekstu Zakona, koristi se kao ključni kriterijum za utvrđivanje odštetnog karaktera naknade i u skladu sa tim dozvoljenosti ili nedozvoljenosti kumulacije, regresa ili subrogacije.⁴⁴

U švajcarskom Zakonu o ugovoru o osiguranju,⁴⁵ takođe, nije bilo odredbi koje su uvažavale mogućnost da se kod osiguranja lica može javiti odštetni karakter. U samoj primeni Zakona su se, međutim, sukobila mišljenja teorije i prakse. Savezni sud je u svojim odlukama zauzeo stav i da je naknada troškova lečenja osiguranje lica zbog predmeta osiguranja. Takođe, činjenica da na ovaj način može biti ostvarena naknada koja je više od pretrpljene štete i koja zavisi od konkretnih okolnosti ni na koji način ne može izmeniti prirodu osiguranja od posledica nesrećnog slučaja. Međutim, teorija je sve vreme zastupala suprotno mišljenje - da deo osiguranja od posledica nesrećnog slučaja koji se odnosi na naknadu troškova lečenja ima karakter odštetnog osiguranja i da zato u tom aspektu kumulacija mora biti isključena.⁴⁶ Pozivajući se na teorijske stavove i osiguravači su odbijali dvostruko isplaćivanje troškova lečenja. Neuvažavanje mešovite pravne prirode osiguranja posledica nesrećnog slučaja motivisalo je rad na izmenama Zakona.⁴⁷ Radna grupa je bila mišljenja da je članu koji isključuje subrogaciju kod osiguranja lica potrebno dodati stav kojim bi subrogacija bila dozvoljena u u slučajevima kada se ono odnosi na naknade troškova

⁴² Reč je osiguranju od odgovornosti, osiguranju od troškova pravne zaštite, osiguranju u prevozu, osiguranju zgrade od požara, osiguranju života, osiguranju od posledica nesrećnog slučaja, osiguranju za slučaj nezaposlenosti i zdravstvenom osiguranju.

⁴³ U nemačkoj literaturi mogu se naći objašnjenja zašto u prvobitnom Zakonu o ugovoru o osiguranju 1908. godine postojala podela na odštetna osiguranja i osiguranja lica. Prvenstveno, jer je to odgovaralo tadašnjem stanju delatnosti osiguranja gde su sva osiguranja lica uvek bila u formi svotnih osiguranja. Tek je nakon nekog vremena postalo jasno da ugovor o osiguranju lica može imati i formu odštetnog osiguranja. E. Deutsch, T. Iversen, 17. A. Schubach, 2036.

⁴⁴ <http://www.steinbeckundpartner.de/regress-des-unfallversicherers-bei-erbringung-von-assistance-leistungen/>, 04.06.2017.

⁴⁵ Bundesgesetz über den Versicherungsvertrag, vom 2. April 1908, AS 24 719.

⁴⁶ Primera radi, v. detaljnije K. Oftinger, *Schweizerisches Haftpflichtrecht: Allgemeiner Teil*, Zürich 1995, 340, W. Koenig, *Schweizerisches Privatversicherungsrecht: System des Versicherungsvertrages und der einzelnen Versicherungsarten*, Bern 1967, 467, 488.

⁴⁷ A. Maurer, 102-103.

lečenja, transporta, kao i naknade za vreme odsustva sa posla dok traje lečenje.⁴⁸ Odštetni karakter tako ugovorenog osiguranja bio je, po njima, dovoljan argument da se učine zakonske izmene. Međutim, do izmena nije došlo i paragraf je ostao nepromenjen.

5.2. Kumulacija u pravu osiguranja Republike Srbije

Zanimljivo je da ZOO ni na koji način ne uzima u razmatranje postojanje odštetnog aspekta osiguranja od posledica nesrećnog slučaja. Jedinственим članom predviđena je dozvoljenost kumulacije kod osiguranja lica, bez pravljenja razlike između osiguranja života i osiguranja od posledica nesrećnog slučaja. Kod nas je kumulacija dozvoljena i u slučaju isplate dnevnih naknada i troškova lečenja.⁴⁹ Odsustvo obeštećujućeg karaktera osiguranja lica potvrđeno je i odredbom ZOO o kumulaciji prava na osiguranu sumu i naknadu štete kod osiguranja lica. To je učinjeno na dvojak način: propisana je zabrana subrogacije osiguravača u prava osiguranika, sa jedne strane, kao i dozvola osiguranika da se obrati i štetniku za naknadu štete, nastale kao posledica osiguranog slučaja.⁵⁰ U pogledu kumulacije kod osiguranja od posledica nesrećnog slučaja predviđen je jedan izuzetak, ali koji se ne odnosi na postojanje odštetnog karaktera ovih osiguranja. ZOO u poslednjem, trećem, stavu čl. 948 propisuje zabranu kumulacija ako je osiguranje od posledica nesrećnog slučaja ugovoreno kao osiguranje od odgovornosti. Ovaj stav se smatra naročito spornim, jer nije jasno u kojim slučajevima osiguranje od posledica nesrećnog slučaja postaje osiguranje od odgovornosti. Osim toga, nedoumica je da li je potrebno da postoji izričita ugovorna odredba o posebnim karakteristikama ugovora o osiguranju od posledica nesrećnog slučaja, čime bi dilema bila otklonjena.⁵¹ Navedeno rešenje postavilo je brojna pitanja sudskoj praksi, koja je pokušala da odgovori ujednačenim odlukama, dok je na neke odgovor dalo samo zakonodavstvo. Godinama je tako bilo nejasno da li obavezno osiguranje putnika u javnom prevozu od posledica nesrećnog slučaja ima karakter osiguranja od odgovornosti prevozioca, ali je donošenjem Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju stavljena tačka na dalju diskusiju. Izričitom odredbom predviđeno je da osiguranik, odnosno korisnik osiguranja ima prava na kumulaciju osigurane sume i naknade štete.⁵² Kod dobrovoljnih osiguranja putnika od posledica nesrećnog slučaja pitanje ugovaranja osiguranja od posledica nesrećnog slučaja kao osiguranja od odgovornosti se nije ni postavljalo, jer se smatralo da prevozioc želi da obezbedi dopunsku zaštitu putnicima i zato uključuje dva ugovora o osiguranju različitih karaktera.⁵³

⁴⁸ Predloženo je da se kumulacija isključi samo u pogledu naknada za odsustvo sa posla dok traje lečenje, dok bi kumulacija bila dozvoljena onda kada je odsustvo dozvoljeno usled invaliditeta.

⁴⁹ M. Ćurković, 186.

⁵⁰ Čl. 948, st. 1, 2 ZOO.

⁵¹ V. Sokal (1976), 141.

⁵² Čl. 17, st. 3 Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju. Zakon o obaveznom osiguranju u saobraćaju, *Sl. glasnik RS*, br. 51/2009, 78/2011, 93/2012, 7/2013-odluka US.

⁵³ V. Sokal (1989), 510.

Kao najsporniji primeri ugovora o osiguranju od posledica nesrećnog slučaja bili su ugovori o kolektivnom osiguranju radnika od posledica nesrećnog slučaja.⁵⁴ Kod ovih osiguranja ugovarač osiguranja je poslodavac, koji plaća premiju, a osiguranik radnik, odnosno korisnik osiguranja u slučaju smrti radnika je osoba koju radnik odredi.⁵⁵ Slično je i sa ugovorima o osiguranju gostiju hotela, kampova, banja, odnosno kod svih ugovora kod kojih ugovarač osigurava svoju odgovornost, ali i druge osobe od posledica nekog nesrećnog slučaja.⁵⁶ Iako ne postoji konkretna zakonska odredba niti odredba u okviru opštih ugovora o osiguranju, sudska praksa je ustanovila pravila za tumačenje na osnovu kojih se određuje da li je konkretan ugovor o kolektivnom osiguranju radnika zaključen kao ugovor o osiguranju od posledica nesrećnog slučaja ili kao ugovor o osiguranju od odgovornosti.⁵⁷

Tako se kod kolektivnog osiguranja radnika od posledica nesrećnog slučaja smatra da je zapravo reč o osiguranju poslodavca od odgovornosti, ako su premije uplaćene iz nekih drugih izvora, a ne iz zarade zaposlenih ili sredstava za zajedničku potrošnju i ako je poslodavac odgovoran za nastalo štetu.⁵⁸ Postalo je jasno da i samo poreklo finansijskih sredstava za premije može biti dovoljan osnov za promenu pravne prirode jednog osiguranja i isključenje kumulacije zahteva. Osim menjanja pravne prirode osiguranja od posledica nesrećnog slučaja menjala se i svrha pruženog obezbeđenja, tako što je ono dobilo u zadatak da pruži finansijsku zaštitu poslodavcu, a ne fizičkom integritetu radnika.⁵⁹ Ako poslodavac već smatra za shodno i nužno da se obezbedi od eventualnih posledica svoje odgovornosti, ne postoji nikakva prepreka da se osigura zaključivanjem posebnog imovinskog ugovora o osiguranju od odgovornosti.

Pobrojana pitanja u vezi sa primenom trećeg stava 948. člana ZOO nisu dobila odgovor već godinama (tačnije decenijama) i, stoga, možda je i dalje smislen predlog da se ovaj stav izbriše, ostavljajući osiguranje od posledica nesrećnog slučaja da bude osiguranje od posledica nesrećnog slučaja i ništa drugo.⁶⁰ Svrha, način i obim isplate naknade znatno se razlikuju kod ova dva vida osiguranja. Kod osiguranja od odgovornosti pokriće je znatno šire sa ciljem otklanjanja štete, dok se osiguranje od posledica

⁵⁴ Ovaj vid osiguranja već decenijama dobija pažnju u stručnoj javnosti. P. Šulejić (2005), 278-280, V. Čolović, "Osiguranje od odgovornosti i kumulacija prava na naknadu štete i sumu osiguranja", izlaganje na konferenciji "Načela i vrijednosti pravnog sistema-norma i praksa", Pale 2011, 106-129.

⁵⁵ I. Jankovec, "O kumuliranju naknade iz obaveznog osiguranja od odgovornosti sa naknadama odnosno davanjima po drugim pravnim osnovama", *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, Niš 1974, 211.

⁵⁶ M. Čurković, 193.

⁵⁷ Profesor Jankovec je mišljenja da je ovakva sudska praksa nastala sa ciljem favorizovanja osiguravača u odnosu na osiguranike i korisnike osiguranja. I. Jankovec (1974), 212.

⁵⁸ Naime, ako se premije za kolektivno osiguranje radnika od posledica nesrećnog slučaja naplaćuju iz ličnih sredstava radnika, takva osiguranja se ni na koji način ne razlikuju od individualnih osiguranja od posledica nesrećnog slučaja, tako da ne postoji nikakav pravni osnov za poseban režim ovih osiguranja.

⁵⁹ V. Sokal (1989), 512. Posebno je zanimljivo da čl. 925 Skice profesora Konstantinovića nije sadržala sporni stav.

⁶⁰ *Ibid.*

nesrećnog slučaja odnosi samo na tačno određene posledice. Osim toga, mogla bi da nastupi i pravna nesigurnost: da osiguravači primaju dve premije, a da ne ispunjavaju svoje pune obaveze ili da "lice odgovorno za štetu i pored toga što je za njega ugovor o kolektivnom osiguranju *res inter alios acta* bude u pogledu dela štete koji je pokriven naknadom iz kolektivnog osiguranja oslobođeno obaveze na naknadu."⁶¹

Ili, ako se već ostaje pri mišljenju da je sporni stav ZOO neophodan, potrebno je izvršiti preciziranje u kojim slučajevima i pod kojim uslovima je moguće zaključiti ugovor o osiguranju od posledica nesrećnog slučaja kao osiguranje od odgovornosti. Takođe, unošenje posebne ugovorne klauzule o ugovorenoj vrsti osiguranja značajno bi eliminisalo suvišna pitanja i sporove nastale po nastupanju osiguranog slučaja.⁶²

6. Zaključak

Konačno određivanje celokupnog seta pravnih pravila primenjivih na ugovor o osiguranju isključivo na osnovu jedne klasifikacije shodno predmetu osiguranja očigledno ne odgovara pravnoj stvarnosti. Prvenstveno iz razloga što su sve podele osiguranja nastale veštačkim putem radi lakše sistematizacije poslova osiguranja i isticanja određenih karakteristika jednog osiguranja. Potom, svaki ugovor o osiguranju je toliko složen da zahteva uzimanje u obzir svih njegovih aspekata prilikom definisanja primenjivih pravnih pravila. Odličan primer predstavlja osiguranje od posledica nesrećnog slučaja, svrstano u osiguranja lica. Striktna primena pravila predviđenih za osiguranja lica značila bi da osiguranje od posledica nesrećnog slučaja nema odštetni karakter i da je kumulacija prava na isplatu osiguranu sumu i naknadu štete uvek dozvoljena. Analiza obaveze osiguravača jasno ukazuje da je njena sadržina mešovita u smislu da se sastoji ne samo u isplati unapred, ugovorom određene osigurane sume, već i od naknade troškova, čija visina zavisi od okolnosti konkretnog slučaja. Ovaj deo obaveze osiguravača podstakao je u teoriji rasprave o tome da li osiguranje od posledica nesrećnog slučaja na ovaj način postaje imovinsko osiguranje sa svim posledicama po pravni režim. Odnosno da li to znači da je kumulacija zabranjena s obzirom na imovinski karakter osiguranja. Autor smatra da sama rasprava počiva na pogrešnom pitanju da li je reč o osiguranju lica ili osiguranju imovine. Neosporno je da je osiguranje od posledica nesrećnog slučaja osiguranje lica, s obzirom da se rizik realizuje na fizičkom licu i svako da nema mesta njegovom određenju kao imovinskom osiguranju. Međutim, potrebno je uzeti u obzir i podelu na svotna i odštetna osiguranja kao ključnu za određivanje da li osiguranje ima obeštećujući karakter koji isključuje primenu kumulacije. Mešoviti karakter ovog osiguranja zahteva da se u svakom konkretnom slučaju postavi pitanje da li naknada iz osiguranja koristi pokrivanju konkretne štete ili je reč o isplati unapred

⁶¹ I. Jankovec (1974), 212.

⁶² Tako i M. Ćurković, 194.

određenog iznosa, nezavisno od okolnosti slučaja. Jedino na taj način može se dobiti pravičan odgovor o iznosu pripadajuće naknade.

**DIFFERENCES BETWEEN LIFE INSURANCE AND ACCIDENT
INSURANCE IN THE TERMS OF CUMULATING COMPENSATION
AND THE INSURED AMOUNT**

Summary: The Law of Contract and Torts starts from the classification into property insurance and insurance of persons and in accordance with it defines the rules applicable to an insurance contract. Insurance of persons includes life insurance and accident insurance. Since these insurances refer to personal goods, the value of which cannot be established, the most important feature of these insurances is the lack of indemnity principle. In accordance with this rule it would be expectable that cumulating compensation and insured amount would be allowed in all types of insurance of persons. However, analyze of the obligations of the insurer in accident insurance indicates that there are exceptions when the indemnity principle is to be applied. Therefore, the author is of the opinion that this affects the rules on cumulating rights that requires special legal regulation.

In the first part of the paper similarities between life and accident insurance are presented, while the next part refers to differences between them, especially in the terms of application of indemnity principle in accident insurance. The other parts of the paper are dedicated to the issue of cumulating compensation and insured amount and the way they are regulated in Serbian and comparative law.

Key words: *insurance of persons, cumulating, indemnity, insurance of fixed sums and indemnity insurance, liability insurance.*